

Razvoj urbanih naselja u Bosanskom Kraljevstvu - primjer Visokoga

GORAN MIJOČEVIĆ
Sveučilište u Mostaru
Filozofski fakultet
E-pošta: goran.mijocevic@ff.sum.ba

UDK: 711.4(497.6 Visoko)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 28. veljače 2020.
Prihvaćeno: 10. lipnja 2020.

Sažetak

U radu se nastoji prikazati razvoj urbanoga naselja na području srednjovjekovnoga Visokog i njegova podgrađa koje je u izvori-ma poznato pod nazivom Podvisoki. Rad prati razvoj naselja u vremenskom okviru od 13. do 15. stoljeća. Tijekom toga vremena Visoko je postalo jedno od najvažnijih središta Bosanskoga Kraljevstva, kako u gospodarskom i društvenom, tako i u političkom pogledu jer su tijekom određenog vremena bosanski vladari u Visokom izgradili svoj dvor. Prikaz urbanog razvoja Visokog promatra se kroz dobro poznatu teoriju centralnih naselja ili teoriju centraliteta, za koju se može reći da je u dosadašnjoj bosansko-hercegovačkoj medievistici ostala zanemarena.

Ključne riječi: srednji vijek; Visoko; urbanizacija; teorija centraliteta.

Teorijski okvir (teorija centraliteta)

Budući da se ovaj rad oslanja na postignuća dobro poznate teorije centralnih naselja ili teorije centraliteta, čini se potrebnim, prije nego se pristupi prikazu razvoja urbanoga naselja na području Visokog, razjasniti što to predstavlja navedena teorija centraliteta i zbog čega je ona važna. Iako pojedini znanstvenici naglašavaju kako je pojam centralnoga naselja u nekom obliku postojao još u 19. stoljeću, ipak treba priznati kako je ovaj pojam prvi put upotrijebio američki geograf Mark Jefferson 1931. godine, ističući kako se gradovi ne razvijaju sami od sebe, nego je okolica ta koja daje zadatke koji se moraju obavljati u centralnom mjestu.¹

Iako je Jefferson prvi upotrijebio pojam centralnoga naselja, znanstvenici ipak utemeljiteljem ove teorije smatraju njemačkoga geografa Waltera Christallera. On je 1933. godine u djelu pod nazivom *Centralna mjesta u Južnoj Njemačkoj*, razradio teoriju centraliteta koja se smatra jednom od najvažnijih u geografskoj znanosti. Glavni cilj njegova rada bio je odrediti stupnjeve u ulozi i razvoju grada. Christaller je na taj način pokušavao određena gradska ili mjesna središta staviti u mrežu na nekom određenom području ili regiji. Ono što ga je posebno zanimalo bilo je obilježje centraliteta, a centralitet je prema Christalleru označavao svojstvo da određeni grad ili mjesto budu u središtu, te da se kroz taj grad ili mjesto odredi odnos prema njegovoj okolini u određenim funkcijama koje ono može imati. Takve se funkcije mogu prepoznati u upravi, administraciji, trgovini, sudstvu, školstvu, industriji, zdravstvu, prometu, religiji, kulturi i slično. Iako se u ovoj teoriji u većini slučajeva podrazumijeva grad, treba naglasiti kako centralno mjesto može biti i mjesto ili naselje, koji mogu biti centri određenih trgovačkih, industrijskih, kulturnih, političkih, gospodarskih ili društvenih moći, a koje ih razlikuje od njihove ruralne okoline.²

Christaller je u svojoj teoriji zamislio idealan šesterokut, a mjesto ili grad koji bi imao najveći broj određenih funkcija smatrao bi mjestom ili gradom koji ima najveći stupanj centraliteta. Prema Christalleru

---

1 LESLIE J. KING, *Central Place Theory*, SAGE Publications, Beverly Hills, 1984., str. 13.

2 Usp. L. J. KING, *Central Place Theory*, str. 12; NEVEN BUDAČ, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća)*, Nakladna kuća Dr. Feletar, Zagreb - Koprivnica, 1994., str. 14-15.

osnovna funkcija centara u prostoru je "opskrba stanovništva 'centralnim uslugama' i 'centralnom robom'"³. Posebno je važna funkcionalna hijerarhija centara, koja pokazuje koliko centara nižega stupnja gravitira prema centru višega stupnja centraliteta. U konačnici, Christaller je svoju teoriju predstavio kroz tri načela. Prvo je tržišno ili $K=3$ načelo prema kojemu je naselje nižega stupnja centraliteta okruženo trima naseljima većega stupnja centraliteta. Drugo načelo je prometno ili $K=4$. Prema ovom načelu svako naselje nižeg stupnja centraliteta smješteno je na najkraćoj udaljenosti između naselja većeg stupnja centraliteta tako da svaki centar uslužuje četiri centra nižeg stupnja centraliteta. Posljednje načelo je administrativno ili upravno, odnosno $K=7$ načelo, te prema njemu razmještaj naselja je takav da se svih šest naselja nalazi pod kontrolom jednog naselja većeg stupnja centraliteta.⁴ U daljnjem dijelu rada primijenit će se prometno i administrativno načelo, te će se pokušati odrediti u kojoj mjeri prostorni razmještaj naselja u okolici Visokog odgovara teoriji centralnih naselja.

Osim toga, važno je odrediti i kako neko mjesto postaje centralno. Christaller je zaključio da do toga dolazi zbog "preteka važnosti" (*Bedeutungsüberschuss*) nekoga mjesta u kojemu se nalaze određene funkcije, a kojih nema u susjednim ili udaljenijim mjestima. Pri tome je vrlo važno naglasiti kako se centralitet određenoga mjesta treba promatrati u odnosu prema njegovoj okolini. U bilo kojem urbanom središtu mogu postojati različite vrste gospodarskih aktivnosti kao što je proizvodnja, veleprodaja, maloprodaja ili brojne druge osobne ili poslovne usluge. Također, u različitim mjestima neke od tih gospodarskih aktivnosti mogu imati različitu vrijednost. Tako na primjer, selo može biti smješteno u blizini rudnika, neko mjesto može nastati na mjestu mineralnih izvora ili pak grad koji se specijalizirao u proizvodnji metala. Neki centri mogu imati naglašene maloprodajne aktivnosti, što se može odnositi na prodaju hrane, pića, odjeće ili slično, dok drugi mogu imati uslužne djelatnosti, kao što su bankarstvo, osiguranja, brijanja, crkva i tako dalje. Ona aktivnost koja je dominantna služi kako bi se definirala funkcija toga mjesta.⁵

3 MILAN VRESK, *Grad i urbanizacija: osnove urbane geografije*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 213.

4 M. VRESK, *Grad i urbanizacija: osnove urbane geografije*, str. 213-215.

5 Usp. L. J. KING, *Central Place Theory*, str. 15; N. BUDAČ, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, str. 15.

U konačnici, treba naglasiti kako je Christallerova teorija centraliteta doživjela veliku kritiku, posebno među znanstvenicima sjeverne Europe, ali i u Engleskoj.⁶ Ono što se posebno zamjerilo ovoj teoriji i zbog čega je bila kritizirana jest nedostatak vremenske komponente kao i empirijske potpore, ali i zbog njezine statičnosti.⁷ Unatoč tomu, teoriju su uvelike oživjeli i nadogradili američki znanstvenici tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća i učinili je uporabljivom u brojnim znanostima. Među tim znanostima jest i povijest, pa je teorija centraliteta postala primamljiva povjesničarima koji su nastojali na drugačije načine pristupiti proučavanju fenomena urbanih naselja.⁸

Kada je u pitanju razdoblje srednjega vijeka, trebalo bi istaknuti koje se to funkcije ili djelatnosti javljaju, a koje su određeno mjesto učinile centralnim. Ističe se da su tijekom ranoga srednjeg vijeka postojale tri funkcije, i to obrambena, vjerska i gospodarska, te da su i druga mjesta kao samostani, župne crkve i sajmovi imala slične funkcije. Tijekom 12. stoljeća na području srednje Europe razvio se i sustav župa, pa su tako definirane crkvene veze, a one su postale najbolje

---

6 Christallerovu teoriju centralnih naselja koju je autor predstavio u djelu *Centralna mjesta u Južnoj Njemačkoj* ili s punim nazivom na njemačkom jeziku *Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischer Funktion*, objavljenu 1933. godine, već je 1940. godine nadopunio drugi njemački ekonomist August Lösch u djelu o prostornoj organizaciji gospodarstva (*Die räumliche Ordnung der Wirtschaft. Eine Untersuchung über Standort, Wirtschaftsgebiete und internationalem Handel*).

7 Među određenim kritikama i nedostacima teorije centralnih naselja svakako se ističe činjenica da teorija nije primjenjiva za sva naselja. Osim toga, teorija se kritizira i zbog ekonomskog determinizma koji ne uzima u obzir određene povijesne činitelje, a koji mogu utjecati na određene obrasce naselja. Statičnost teorije ogleda se u nemogućnosti davanja određenih odgovora na promijenjene društvene ili gospodarske uvjete. Opširnije o kritici i još nekim nedostacima navedene teorije u: MICHAEL PACIONE, *Urban Geography: A Global Perspective*, Routledge, Abingdon, 2005., str. 169-172. O određenim odstupanjima u Christallerovoj teoriji te o tzv. "legitimnoj anomaliji" usp. GORDAN RAVANČIĆ, "Urban Settlements (*oppida*) of Vinodol under the Rule of the Counts of Krk: Topographical Situation and Local Organization within the Feudal Manor", u: IRENA BENYOVSKY LATIN - ZRINKA PEŠORDA VARDIĆ (pripr.), *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. Authority and Property*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014., str. 200.

8 Usp. L. J. KING, *Central Place Theory*, str. 14; N. BUDAČ, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, str. 15.

odlike za proučavanje centraliteta tijekom srednjega vijeka. Tomu se još pridodaju samostani, posebno oni u gradovima, te mjesta hodočašća. Kao određeni pokazatelji gospodarskoga centraliteta mogu se navesti sajmovi, obrti u gradovima i njihova rasprostranjenost u okolini, ali također i gradski novac ili gradske mjere. Poseban oblik centraliteta predstavljale su i utvrde. Među najpouzdanija mjerila centraliteta ubrajaju se upravne funkcije, kao što su središta županija i vlastelinstava, te sudska funkcija. U konačnici, utjecaj je dolazio iz grada kao kulturnoga središta.⁹

U bosansko-hercegovačkoj historiografiji teorija centraliteta još uvijek nije toliko zastupljena u istraživanju urbane povijesti. Kada je u pitanju srednji vijek, u hrvatskoj historiografiji već postoji nekoliko radova u kojima je teorija centraliteta iskorištena za prikaz urbane povijesti određenih gradova. U tom pogledu teoriju centraliteta u hrvatskoj historiografiji srednjega vijeka uvelo je već navedeno djelo Nevena Budaka *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća)*. Osim ovoga djela, važni su još neki radovi. Tako se ističe rad Mladena Ančića o razvoju Knina tijekom razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka,¹⁰ te rad Franje Pajura o Vrbovcu kao centralnom naselju.¹¹ Također, vrijedni su i radovi Gordana Ravančića o srednjovjekovnom Vinodolu,¹² te rad Hrvoja Kekeza o utvrđenim gradovima knezova Babonića u srednjem i donjem Pounju.¹³ Kada je riječ o srednjovjekovnoj Bosanskoj Banovini ili Kraljevstvu, slika nije ista pa će se kroz ovaj rad

---

9 N. BUDAK, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, str. 16-18.

10 MLADEN ANČIĆ, "Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku", u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 38, Zadar, 1996., str. 53-95.

11 FRANJO PAJUR, "Kako je Vrbovec postao središnje mjesto okolice", u: *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, 42 (211), Zagreb, 2009., str. 61-76.

12 GORDAN RAVANČIĆ, "Topografija Vinodola i teorija centraliteta (Vinodol u djelu Mihe Barade)", u: *Povijesni prilozi*, 40, Zagreb, 2011., str. 71-80; G. RAVANČIĆ, "Urban Settlements (*oppida*) of Vinodol under the Rule of the Counts of Krk: Topographical Situation and Local Organization within the Feudal Manor", str. 189-207.

13 HRVOJE KEKEZ, "Fortified Towns of the Babonić Counts in Central and Lower Pounje as Non-agrarian Settlements (13th-14th Centuries)", u: IRENA BENYOVSKY LATIN - ZRINKA PEŠORDA VARDIĆ (prir.), *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. Authority and Property*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014., str. 157-187.

pokušati ukazati na određeni primjer u kojima se teorija centraliteta može primijeniti.

Visoko kao središte centralnih funkcija

U prikazu razvoja neagrarnih naselja na području srednjovjekovne Slovenije, odnosno do kraja 13. stoljeća, Miha Kosi naglasio je da se prilikom definiranja naselja kao urbanih ključni značaj ogleda u njihovim glavnim funkcijama. Među takvim funkcijama ističu se političke, administrativne, vojno-obrambene, kultno-religijske, trgovačke, pravne, kulturne, obrazovne i slične.¹⁴ Polazeći od takvih postavki u daljnjem radu pokušat će se prikazati razvoj nekih važnih centralnih funkcija na području Visokog u srednjem vijeku.¹⁵ U pisanim izvorima Visoko se prvi put spominje 1355. godine kada je u tome mjestu bosanski ban Tvrtko, zajedno sa svojim bratom Vukom i majkom Jelenom, Dubrovčanima dao zaštitu i slobodu kakvu su uživali i za vrijeme njegova strica, bana Stjepana II.¹⁶ Sam spomen

---

14 Citirano prema: H. KEKEZ, "Fortified Towns of the Babonić Counts in Central and Lower Pounje as Non-agrarian Settlements (13th-14th Centuries)", str. 170-171.

15 Povijest srednjovjekovnoga naselja na području današnjega Visokog relativno je dobro poznata jer je mjesto imalo vrlo važnu ulogu u Bosanskom Kraljevstvu. Pojedini radovi o srednjovjekovnom Visokom pojavili su se već krajem 19. stoljeća, ali bez veće znanstvene vrijednosti. Među takvim radovima mogu se navesti sljedeći: ĐORĐE STRATIMIROVIĆ, "Grad Visoki", u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2/1891., str. 220-221; ĆIRO TRUHELKA, *Naši gradovi, opis najljepših sredovječnih gradova Bosne i Hercegovine uz 96 slika*, J. Studičke i dr., Sarajevo, 1904., str. 93-94. Među ostalim starijim radovima o srednjovjekovnom Visokom mogu se navesti sljedeći: JULIJAN JELENIĆ, *Kraljevsko Visoko i samostan sv. Nikole*, Tisak i naklada Daniela A. Kajona, Sarajevo, 1906.; HAMDİJA KREŠEVLJAKOVIĆ, *Visoko*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1934., str. 14-20; MILENKO FILIPOVIĆ, "Visočka nahija", u: *Srpski etnografski zbornik*, 43, Beograd, 1928., str. 191-279; ĐOKO MAZALIĆ, "Visoki - bosanski grad srednjeg vijeka", u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, 9, Sarajevo, 1954., str. 227-253. Ponajbolji prikaz Visokog tijekom srednjega vijeka, ali i starijih razdoblja, može se naći u djelu koje je objavio Pavao Anđelić zajedno s Ivom Bojanovskim, Borivojem Čovićem i Brunislavom Marijanovićem 1984. godine. Usp. PAVAO ANĐELIĆ, "Srednji vijek - doba stare bosanske države", u: PAVAO ANĐELIĆ I DR. (prir.) *Visoko i okolina kroz historiju, Prehistorija, antika i srednji vijek*, I., Skupština opštine Visoko, Visoko, 1984., str. 101-310.

16 Na kraju navedene isprave stoji sljedeća datacija "Data et acta in nostro castro Vizocka uocatum". TADIJA SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus Regni Croatiae*,

Visokog 1355. godine jasno upućuje na to da je ovo naselje i ranije postojalo. Postoji vjerojatnost da se upravo naselje Bosna, koje se spominje u nekoliko isprava bana Stjepana II., veže uz područje Visokoga. Naime, ban je 1334. godine izdao ispravu Dubrovčanima u kojoj se navodi kako su njihovi trgovci podmirili sve dugove. Na kraju ove isprave navodi kako je "dana u Bosni u našoj kuriji".¹⁷

Podgrađe ispod Visokog prvi put u izvorima zabilježeno je 1362. godine, a njegov spomen ponovo je vezan uz Dubrovčane, koji će se tijekom sljedećih godina na tom području sve više zadržavati. Podvisoki je u sljedećim godinama postao vrlo važno trgovačko mjesto. Po svemu sudeći, u Visokom je najprije došlo do formiranja dubrovačke naseobine. Zna se da su Dubrovčani na tom trgu prisutni od 1382. godine, ali u vrlo malom broju. Visoko se u izvorima sve češće javlja od kraja 14. stoljeća, i to ponajprije zahvaljujući djelatnosti domaćih ljudi. Upravo za Visoko vezan je i slučaj Milaša Radomirića, domaćega čovjeka trgovca, koji je 1392. godine stekao dubrovačko građanstvo. Nekoliko godina kasnije, Milaš je umro te je ostavio oporuku koja je sastavljena u njegovoj kući u Visokom. Iz nje je vidljivo kako je Milaš trgovao različitom robom, srebrom, kožom, voskom, a ono što je posebno važno jest to da je ostavio kapital u iznosu od 1183 dukata i četiri groša.¹⁸

Kada je u pitanju gospodarska aktivnost Visokog, može se reći kako je ona najaktivnija tijekom prvih trideset godina 15. stoljeća. Naime, tijekom toga razdoblja zabilježene su brojne aktivnosti domaćih ljudi gdje su posebno važna njihova zaduženja. Tako se 1400. godine Sok Smilović iz Podvisokog zadužuje kod Nike Martinušića na iznos od

---

Dalmatiae et Slavoniae, sv. XII., Zagreb, 1914., str. 305. Usp. MILKO BRKOVIĆ, *Diplomatički zbornik srednjovjekovnih humskih i bosanskih isprava Dubrovniku*, Crkva na kamenu, Mostar, 2011., str. 43-44.

17 U ispravi koja je izdana na latinskom jeziku piše "Datum in Bossina in curia nostra". TADIJA SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. X., str. 195-196. Usp. M. BRKOVIĆ, *Diplomatički zbornik srednjovjekovnih humskih i bosanskih isprava Dubrovniku*, str. 38-40. O toponimu Bosna, između ostaloga, usporedi MILKO BRKOVIĆ, *Srednjovjekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Crkva na kamenu, Mostar, 2010., str. 45-46; te MLADEN ANČIĆ, *Na rubu Zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Hrvatski institut za povijest - Dom i svijet, Zagreb, 2001., str. 217-223.

18 Usp. DESANKA KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1978., str. 63-64.

34 dukata i 27 groša.¹⁹ Slično čini i trgovac Pribil Andrijašević 1402. godine, samo se ovaj put radilo o iznimno velikom zaduženju kod Stjepana Lukarevića, a u pitanju je bilo 227 dukata i deset groša.²⁰ Godine 1405. registrirano je zaduženje Pribilova sina Brajka, koji se u dva navrata zadužuje, i to prvi put kod Mihe Lukarevića na iznos od 37 dukata i šest groša,²¹ a zatim kod Nikole Lukarevića na iznos od 42 dukata i deset groša.²²

Na znatno veći iznos (92 dukata) zadužio se 1419. godine Bjelut Pripković kod Radina Ilića.²³ Početkom 1427. godine Vlatko Gojaković

---

19 "Ego Socho Smiloouich de Sotuisochi confiteor quod super me et super omnia mea bona obligo me dare et soluere ser Nicho de Martinussio ducatos treginta quatuor auri et grossos viginti septem usque ad duos menses proxime futuros." ESAD KURTOVIĆ, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne, I., Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2017., str. 47.

20 "Ego Pribil Andreasseuich mercator in Poduisochi confiteor quod super me et super omnia mea bona obligo me dare et soluere ser Stephano de Lucharis ducatos auri ducentos et viginti septem et grossos X usque ad III menses proxime futuros. Et sit de presenti viagio. Et si ultra etc. Renuntiando etc. Ser Marinus de Chaboga judex et Ruschus magistri Christofori testis." E. KURTOVIĆ, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne, I., Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521*, str. 52.

21 "Ego Braicho filius Pribilli Andriasseuich de Sub Vissochi confiteor quod super me et super omnia mea bona obligo me dare et soluere ser Michaeli de Lucaris ducatos treginta septem auri et grossos sex usque ad tres menses proxime futuros. Et sit de presenti viazio. Et si ultra etc. Renuntiando etc. Ser Marinus de Bona judex et Ruschus magistri Christofori testis." E. KURTOVIĆ, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne, I., Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521*, str. 66.

22 "Ego Braichus filius Pribilli Andriasseuich de Poduisocho confiteor quod super me et super omnia bona mea obligo me dare et soluere ser Nicholao de Lucharis ducatos auri quadraginta duos et grossos X et perulos XV usque ad duos menses proxime futuros. Et sit de presenti viazio. Et si ultra etc. Renuntiantes etc. Ser Marinus de Chaboga judex et ser Johannes B. de Menziis testis." E. KURTOVIĆ, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne, I., Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521*, str. 68.

23 "Ego Bieluth Pripchouich habitator in Sub Visochi confiteor quod super me et super omnia bona mea obligo me dare et soluere Radino Illich ducatos auri nonaginta duos ad rationem grossis triginta quinque cum dimidio singulo pro ducato usque ad tres menses proxime futuros. Et sit de presenti viagio. Et si ultra etc. Renuntiando etc. Ser Marinus Ja. De Gondola judex et Ruschus magistri Christofori testis." E. KURTOVIĆ, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne, I., Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521*, str. 77.

zadužio se kod Radoslava Utješinovića na iznos od 95 dukata na rok od godinu dana.²⁴ Na isti rok zadužio se i Milak Ostojić kod Tomaša Dobrića Nalića u iznosu od 103 dukata,²⁵ a također, Milak se isti dan zadužio i kod Luke Junija Bunića na iznos od 154 perpera.²⁶

U sljedećim godinama domaći ljudi su se također zaduživali kod Dubrovčana. Međutim, značajna je činjenica da od početka 15. stoljeća sve više Dubrovčana boravi na području Visokog, što je navelo D. Kovačević-Kojić na zaključak kako se od 1412. godine formira dubrovačka naseobina u Visokom, a koja će ostati aktivna sve do 1433. godine. U navedenom razdoblju od dvadesetak godina, kako navodi D. Kovačević-Kojić, u Visokom je boravilo 370 Dubrovčana, ali ipak treba naglasiti kako se većina njih u sačuvanim izvorima spominje samo jednom, dok su neki od njih boravili i po nekoliko godina. Nestanak dubrovačke kolonije u Visokom doveo je do formiranja naseobine u Fojnici.²⁷

Iako Visoko nije imalo niti jednog rudnika, ovo je područje postalo vrlo važno trgovačko središte jer se na njemu uvelike trgovalo sre-

---

24 "Ego Vlatchus Goiacouich de Poduisochi confiteor quod super me et super omnia mea bona obligo me dare et soluere Radoslao Utisenouich aurifici ducatos auri nonaginta quinque usque ad unum annum proxime futurum. Et sit de presenti viagio. Et si ultra etc. Cum pacto quod ubiquam locorum realiter et personaliter cogi, compelli et conueniri et detineri possit etc. Renuntiando etc. Judex et testis ut supra." E. KURTOVIĆ, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne, I., Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521*, str. 105.

25 "Ego Migliach Ostoich de Sot Visochi confiteor quod super me et super omnia mea bona obligo me dare et soluere Tomasino Dobrich de Nale ducatos auri centum tres usque ad unum annum proxime futuros. Et sit de presenti viagio. Et si ultra etc. Renuntiando etc. Judex et testis ut supra." E. KURTOVIĆ, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne, I., Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521*, str. 144.

26 "Ego Migliach Ostoich de Sot Visochi confiteor quod super me et super omnia mea bona obligo me dare et soluere ser Luce Junii de Bona yperperos centum quinquaginta quatuor usque ad duos menses proxime futuros. Et sit de presenti viagio. Et si ultra etc. Renuntiando etc. Judex ser Nicola Jo. de Poza et Ruschus magistri Christofori testis." E. KURTOVIĆ, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne, I., Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521*, str. 144.

27 Usp. D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, str. 65; DESANKA KOVAČEVIĆ, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Naučno društvo NR BiH, Djela, knjiga 18, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knjiga 13, Sarajevo, 1961., str. 66-67.

brom, ali i olovom. Rude su, naime, pristizale iz obližnjih srednjobosanskih rudnika te iz Olova.²⁸ Na to ukazuju i ugovori u kojima je zabilježen prijevoz različite robe od Dubrovnika do Podvisokog, a koje smo prikazali u prethodnim redcima.

Iako su isprave u Visokom izdavali ban Stjepan II. i ban Tvrtko, treba reći kako je ovaj grad u tom pogledu posebnu važnost dobio tek od početka 15. stoljeća kada je Stjepan Ostoja od njega učinio svoju glavnu rezidenciju. On je u Visokom izdao nekoliko vrlo važnih isprava među kojima se može istaknuti ona iz 1404. godine u kojoj je dana sloboda trgovanja mletačkim trgovcima. Također, kralj Tvrtko II. je tijekom svoje dvije vladavine u nekoliko navrata stolovao u Visokom, pa je tako 1422. godine i on izdao povelju o slobodi trgovanja mletačkih trgovaca.²⁹

Visoko je početkom 15. stoljeća postalo vrlo važno političko sjedište. U Visoko su stizala brojna strana poslanstva, ne samo Dubrovčana nego i ostalih dalmatinskih gradova, a kasnije i Mlečana. Osim toga, u njemu borave i brojni velikaši kako se može vidjeti iz sačuvanih izvora. Naime, kralj Ostoja u prisutnosti Hrvoja Vukčića Hrvatinića, Sandalja Hranića i Pavla Radinovića izdaje 1402. godine ispravu kojom potvrđuje stare te daje nove povlastice Trogiranima i Šibenčanima.³⁰ Koliku je važnost imalo Visoko svjedoči i činjenica da je u njemu održan sabor u travnju 1404. godine na kojem je smijenjen kralj Ostoja.³¹

Tijekom prvih desetljeća 15. stoljeća Visoko je postalo ne samo političko, nego i važno gospodarsko središte, što se najbolje može uočiti prema količini robe koja je tada stizala u Visoko ili Podvisoki. Tako D. Kovačević-Kojić navodi da je tijekom prvih tridesetak godina 15. stoljeća u Podvisoki uvezeno samo tkanina 58 tovara, zatim 73 tovara tkanina s drugom robom odnosno mrčarijama, ali i 635 tovara soli. Uvoz tkanina iznimno je važan jer to pokazuje kako se Podviso-

---

28 Usp. D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, str. 66.

29 Usp. D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, str. 65-66; MARKO ŠUNJIĆ, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1996., str. 312.

30 M. ŠUNJIĆ, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, str. 79.

31 MIHAILO J. DINIĆ, *Državni sabor srednjevekovne Bosne*, Srpska akademija nauka, Posebna izdanja knjiga CCXXXI, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija knjiga 13, Beograd, 1955., str. 25-26.

ki razvio u snažno potrošačko mjesto. Budući da je na tom području u to vrijeme nastala i velika dubrovačka naseobina, a prema sačuvanim izvorima brojni su Dubrovčani ovdje imali svoje kuće i radnje, s vremenom se izgradila i trgovačka četvrt. U jednoj oporuci iz 1421. godine navodi se i pojam varoš za Podvisoki.³² Osim toga, treba navesti i činjenicu da se u Visokom nalazila i carinarnica u kojoj se navode isključivo carinici bosanskoga kralja.³³

Osim navedenoga, treba kazati da je područje Visokog bilo i važno crkveno središte.³⁴ Naime, u historiografiji su već izrečena različita mišljenja po pitanju osnivanja franjevačkog samostana na području Visokog, odnosno u Milima. Tako je D. Kovačević-Kojić na temelju dubrovačkih izvora nastojala dokazati kako su na tom području postojala dva franjevačka samostana i to jedan samostan sv. Nikole u Milima, a drugi bi bio samostan u Podvisokom koji se u izvorima javlja od 1414. godine. Autorica ističe kako su Dubrovčani jasno razlikovali ova dva samostana što se najbolje može vidjeti prema njihovim darovima koje su ostavljali franjevcima u navedenim samostanima.³⁵ Historiografija još uvijek nije odgovorila kada su točno podignuti ovi samostani.³⁶ Za samostan sv. Nikole u Milima s

---

32 Naime, ovo je najraniji spomen pojma varoši u srednjovjekovnoj Bosni. Tako jedan Dubrovčanin u oporuci ostavlja svoju kuću u varoši u Podvisokom "posta in varos de Sovisochi". Usp. D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, str. 136.

33 Usp. D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, str. 66, 70.

34 Ne ulazeći detaljno u raspravu o postojanju i djelovanju Srebreničko-visočke biskupije, jer brojna pitanja još uvijek nisu odgovorena, ipak njezin spomen u izvorima iz 15. stoljeća govori o važnosti Visokog u to vrijeme. O Srebreničko-visočkoj biskupiji usp. DOMINIK MANDIĆ, "Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti", u: MIROSLAV AKMADŽA (prir.), *Dominik Mandić. Sabrana djela*, sv. IV., Hercegovska franjevačka provincija Uznesenja BDM, Franjevačka knjižnica Mostar, FRAM-ZIRAL, Mostar, 2013., str. 509-521.

35 Usp. D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, str. 284-286.

36 U dosadašnjem radu, kao što se moglo vidjeti, gospodarska aktivnost Visokog bila je vrlo velika, a posebno od kraja 14. stoljeća. Ukoliko se prihvate teze D. Kovačević-Kojić o postojanju dva franjevačka samostana na području Visokog, to bi odgovaralo postavkama koje je još davno predstavio mađarski povjesničar Erik Fügedi istražujući ulogu prošačkih redova u procesu urbanizacije na području srednjovjekovne Mađarske. Tako se iz Fügedijevog istraživanja može zaključiti kako je gospodarska aktivnost nekoga mjesta,

velikom se sigurnošću može reći kako ga je podigao ban Stjepan II. Kotromanić. Osim toga, pretpostavlja se da je na tom mjestu ranije postojala crkva sv. Kuzme i Damjana koja se spominje 1244. godine u ispravi kralja Bele IV. i to kao posjed Bosanske biskupije. Samostan sv. Nikole u Milima postao je mjesto gdje su pokopani Stjepan II. ali i Tvrtko I., a osim toga, postao je i mjestom krunjenja bosanskih kraljeva. Prema M. Ančiću samostan sv. Nikole u Milima bio je ujedno i prvi franjevački samostan koji je podignut na području Bosne.³⁷ Uz postojanje franjevačkoga samostana na tom području, treba navesti da je u obližnjem mjestu Moištre zabilježeno postojanje hiže pripadnika Crkve bosanske.³⁸

Iz svega što je do sada navedeno o prošlosti srednjovjekovnoga Visokog ili Podvisokog može se ustvrditi kako je na tom području nastalo naselje urbanoga tipa. Uzimajući u obzir navedene postavke da su u određivanju urbanog naselja od ključne važnosti određene funkcije ili drugim riječima postojanje "preteka važnosti" određenih političkih, društvenih, gospodarskih, vjerskih, upravnih i drugih funkcija na određenom mjestu i u određeno vrijeme, vrlo se lako može razabrati što od navedenih funkcija postoji na području srednjovjekovnog Visokog.

U povijesnim izvorima tijekom srednjega vijeka Visoko se javlja najprije kao važno upravno i političko središte. Činjenica da su u Visokom povelje izdali ban Stjepan II., a nakon njega i ban Tvrtko, govori

---

između ostaloga, i u određenoj vezi s brojem samostana prosjačkih redova, dominikanaca i franjevaca. Usp. ERIC FÜGEDI, "La formation des villes et les ordres mendiants en Hongrie", u: *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations*, 25, Pariz, 1970., str. 983-984. Svakako treba naglasiti da je ovu ideju prvotno predstavio Jacques Le Goff. Usp. JACQUES LE GOFF, "Apostolat mendiant et fait urbain dans la France medieval", u: *Annales: Économies, Sociétés, Civilisations*, 23, Pariz, 1968., str. 335-352; JACQUES LE GOFF, "Ordres mendiants et urbanisation dans la France", u: *Annales: Économies, Sociétés, Civilisations*, 25, Pariz, 1970., str. 924-946.

37 M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, str. 215-217.

38 DOMINIK MANDIĆ, "Bogumilska crkva bosanskih krstjana", u: MIROSLAV AKMADŽA (prir.), *Dominik Mandić. Sabrana djela*, sv. III., Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, Franjevačka knjižnica Mostar, FRAMZIRAL, Mostar, 2013., str. 252-254. Osim toga, u Moištru je kralj Tvrtko izdao povelju Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću dodjeljujući mu titulu velikog vojvode bosanskog. LJUDEVIT TALOCI (THALLÓCZY), "Kako i kada je Hrvoje postao veliki vojvoda bosanski?", u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 9, Sarajevo, 1897., str. 183-191.

kako je Visoko sredinom 14. stoljeća imalo vrlo važnu ulogu. U navedenim poveljama jasno se naglašava kako su izdane na dvoru, što znači da su barem neko vrijeme tu stolovali bosanski vladari. Takvo što potvrđuju i izvori s početka 15. stoljeća kada je Visoko postalo prava kraljevska rezidencija u kojemu su se duže vremena zadržavali bosanski kraljevi kao što su Stjepan Ostoja i Tvrtko II. Tvrtković. U nekoliko navrata, navedeni vladari izdavali su povelje i potvrđivali povlastice stranim trgovcima.

Iz povijesnih izvora može se vidjeti da se Visoko javlja pod različitim nazivima, uz bilježenje pojma Visoko, spominje se i Podvisoki koji se u izvoru iz 1421. godine spominje i pod pojmom varoš. Ono što je vrlo važno istaknuti, a što je prava rijetkost kada su u pitanju urbana naselja srednjovjekovne Bosne, jest činjenica da se Visoko javlja i pod nazivom grad, odnosno *civitas*.

Ako imamo na umu vrlo dobre postavke N. Klaić, a koje polaze od činjenice da je gospodarski činitelj ipak najvažniji faktor koji utječe na stvaranje urbanih naselja,³⁹ vrlo se lako može uvidjeti kako se tijekom srednjega vijeka Visoko u najranijim povijesnim izvorima javlja u okviru poslovnih djelatnosti. Posebno je važno istaknuti kako se na području Visokog formirala vrlo važna dubrovačka naseobina, koja je potrajala dvadesetak godina. Pri tome treba kazati kako su na području Podvisokog brojni Dubrovčani imali svoje kuće i radnje, što je dodatno doprinijelo izgradnji naselja. Naime, oni su se tijekom dužeg niza godina bavili uvozom različite robe, ali i izvozom, i to u prvom redu srebrom.

Osim navedenih upravnih i gospodarskih funkcija koje su se razvile na području Visokog, treba spomenuti i vjerske. Bez obzira koliko je samostana bilo podignuto na tom području, treba naglasiti kako je njihova uloga bila iznimno važna. Štoviše, ukoliko je suditi prema izvorima, samostan sv. Nikole postao je mjesto u kojemu se obavljala funkcija krunjenja bosanskih vladara. Njegova važnost bila je i u tome što su se u njemu sahranjivali bosanski vladari, kako se to navodi za Stjepana II. i Tvrtka I. Po svemu sudeći, samostan je imao veoma velik utjecaj i u društvenom životu toga kraja, jer upravo

---

39 NADA KLAIĆ, "Problem nastajanja srednjovjekovnih gradova u sjeverozapadnom dijelu Balkanskog poluotoka", u: FIKRET IBRAHIMPAŠIĆ (ur.), *Radovi sa simpozijuma Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura*, Muzej grada Zenice, Zenica, 1973., str. 43.

mnogi Dubrovčani često ostavljaju značajne darove ovome samostanu. Određeni utjecaj na tom području zasigurno je imala i hiža u Moištri.

Visoko u srednjem vijeku i teorija centralnih naselja

Već je spomenuto kako se Christallerova teorija centraliteta prikazuje kroz određena načela u prostornoj raspodjeli naselja. Teorija centralnih naselja na području srednjovjekovnoga Visokog mogla bi se primijeniti kroz dva načela. Prvo od njih je administrativno ili upravno, odnosno K=7 načelo koje se temelji da na određenom području postoji šest lokalnih centara podčinjenih većem regionalnom centru. Svakako, treba naglasiti kako neočuvanost domaćih izvora na području srednjovjekovne Bosne uvelike otežava proučavanje ove problematike, jer bi upravo takvi lokalni izvori mogli najbolje prikazati u kakvom je odnosu bilo Visoko s okolnim naseljima. U navedenoj knjizi *Visoko i okolina kroz historiju*, Pavao Anđelić obradio je dio koji se odnosi na Visoko u srednjem vijeku, te pod jednim naslovom *Srednjovjekovni gradovi u okolini Visokog* navodi pet naselja koja su se nalazila u okolini Visokog, a to su Gradina u selu Kopači, Sebinjski grad, Čajanski grad u Gračanici ili Čajangrad, Grad kod sela Dobrinja i Stari grad Bedem u selu Goduši.⁴⁰

Među navedenim lokalitetima najpoznatiji je Čajangrad, koji se nalazi oko 12 km sjeverno od srednjovjekovnoga Visokog, danas smješten između naselja Veliko i Malo Čajno. Čajangrad je po svemu sudeći bio podignut kao utvrda koja je trebala nadzirati put između Visokog i Kraljeve Sutjeske odnosno Bobovca. U samom podnožju utvrde nalazilo se srednjovjekovno groblje sa stećcima te grobnica kaznaca Nespine. Osim toga, u tradiciji se spominje i crkva u podnožju utvrde, na što bi mogao ukazivati lokalitet Crkvenište. Važnosti naselja donekle pridonosi i toponim Kraljevo guvno, pa sve navedeno u konačnici ukazuje da je ovo mjesto imalo određenu aktivnost tijekom srednjega vijeka, iako pisana vrela o tome ništa ne govore.⁴¹ Za razliku od Čajangrada, usput rečeno, na ovom lokalitetu arheološka istraživanja počela su tek u novije vrijeme pri čemu rezultati istraživanja još uvijek nisu objavljeni, o ostalim spomenutim naseljima zna se veoma malo, a razlog je upravo nedostatak pisane

---

40 Usp. P. ANĐELIĆ, "Srednji vijek - doba stare bosanske države", str. 184-187.

41 Usp. P. ANĐELIĆ, "Srednji vijek - doba stare bosanske države", str. 185-186.

građe kao i sustavnih arheoloških istraživanja. Tijekom 20. stoljeća arheološka istraživanja uglavnom su vršena na dva najpoznatija lokaliteta, a to su na starom srednjovjekovnom gradu Visokom i lokalitetu Mile u Arnautovićima. Ostala spomenuta naselja, iako, kao što je navedeno nisu vršena arheološka istraživanja, povjesničari i arheolozi smještaju u razdoblje kasnoga srednjeg vijeka. Naselja su uglavnom označena kao utvrde, na što upućuju ruševine njihovih zidova i kula. Donekle sigurniji zaključak o datiranju ovih naselja u srednji vijek mogu potvrditi nekropole stećaka koje se nalaze u blizini ovih naselja. Zanimljivo je primijetiti kako su sva navedena naselja smještena kružno u odnosu na stari grad Visoko. Kao što je već spomenuto Čajangrad je smješten sjeverno od Visokog, Stari grad Bedem ili kako se još naziva, Kula, Kuline, Grad ili Gradina, nalazi se južno od Visokog i udaljen je oko 5 km. Utvrda Grad kod sela Dobrinja smještena je sjeverozapadno od Visokog na udaljenosti od oko 9 km. Istočno od staroga grada Visoko na udaljenosti oko 4 km nalazi se utvrda Gradina u mjestu Kopači, te u konačnici Sebinjski grad, smješten sjeverozapadno od Visokog, a udaljen je oko 20 km.⁴²

Iako Christallerova teorija centraliteta naglašava šest naselja koja su smještena simetrično u prostoru, treba naglasiti kako kod ove postavke postoje određena odstupanja s obzirom na dana geografska obilježja prostora te se nazivaju "legitimnom anomalijom".⁴³ Na području Visokog, odnosno u njegovoj okolini, kao što se moglo vidjeti nalazilo se pet naselja ili utvrda. Svakako treba istaknuti kako ova naselja nisu jedina koja se spominju u okolini Visokog. Mile, Biskupići i srednjovjekovno Moištre ubrajaju se u mjesta koja su imala vrlo važnu ulogu u neposrednoj blizini Visokog. Iz navedenoga može se zaključiti kako je Visoko u srednjem vijeku zajedno s okolnim naseljima činilo međusobno povezanu administrativnu cjelinu, pri čemu se Visoko ističe kao naselje s najvećim stupnjem centraliteta.

No, osim administrativnog načela prostorne distribucije naselja, po svemu sudeći na područje Visokog može se primijeniti i prometno ili $K=4$ načelo. Naime, ukoliko se pogleda razmještaj naselja u okolini

---

42 Usp. P. ANĐELIĆ, "Srednji vijek - doba stare bosanske države", str. 184-187, 189-192.

43 O "legitimnoj anomaliji" s uputama na literaturu više u: G. RAVANČIĆ, "Urban Settlements (*oppida*) of Vinodol under the Rule of the Counts of Krk: Topographical Situation and Local Organization within the Feudal Manor", str. 200, te posebno bilješka 41.

Visokog, lako se može uočiti kako se njihov položaj nalazi na važnim prometnim pravcima koji su povezivali Visoko s okolnim područjima. Karavanski put koji je išao od juga prema Visokom prolazio je pokraj spomenutog naselja Bedem ili Grad. Zidine tog naselja kao i ostatci kula upućuju na obrambenu ulogu ovoga naselja, ali i kontrolu navedenoga puta. Slično se može ustvrditi i za ostala naselja. Put prema istočnim područjima prolazio je kroza spomenuto naselje Gradina u mjestu Kopači. Ovaj je put očito povezivao Visoko s područjem Vrhbosne. Već je spomenuto da se sjeverno od Visokog nalazi Čajangrad. Ova utvrda nadzirala je put koji je povezivao Visoko sa Sutjeskom i Bobovcem. Na sjeverozapadu nalazio se spomenuti Sebinjski grad za kojeg Anđelić ističe da je mogao kontrolirati važan put između Visokog i doline Lašve.⁴⁴ Naravno, i u ovom prometnom načelu, kao i u prethodnom, prostorna distribucija ne odgovara Christallerovom idealnom šesterokutu, pa se i u ovom slučaju moguće pozvati na "legitimnu anomaliju" u vidu izdužene visočke doline.

U konačnici, vrijedi se osvrnuti na još jednu važnu stvar koja je vezana uz Christallerovu teoriju centralnih naselja ali i gospodarsku aktivnost Visokog. Naime, teorija naglašava kako oko svakog naselja većeg stupnja centralnosti ili oko regionalnog centra, postoji trostruki prsten njegova utjecaja. Prvi krug obuhvaćao je naselja udaljena između 15 i 25 kilometara, drugi između 30 i 45, a treći između 60 i 70 kilometara. Istraživanja povjesničara pokazala su da je, zapravo, raspon utjecaja određenoga lokalnog centra iznosio oko 30 do 45 kilometara, što je bilo područje koje je trgovac ili putnik mogao prijeći u jednom danu.⁴⁵ Kada se navedene udaljenosti primijene na naselja koja su smještena u okolici Visokog, može se vidjeti kako su te udaljenosti, osim Sebinjskog grada, manje od 15 kilometara ili dvije budimske milje. Naime, navedena udaljenost ne umanjuje gospodar-

---

44 O putevima na području Visokog usp. P. ANĐELIĆ, "Srednji vijek - doba stare bosanske države", str. 185, 302-303.

45 Navedene udaljenosti u kilometrima svojevremeno je mađarski povjesničar András Kubinyi primijenio na području Mađarske ali je pri tome udaljenost izrazio budimskim miljama. Navedene udaljenosti u kilometrima odgovaraju udaljenostima nešto više od 2, 4 i 8 milja. O tome, kao i o primijeni trostrukoga prstena utjecaja naselja u Varaždinu usp. N. BUDAČ, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, str. 83-84, te za područje Vinodola, odnosno područja kojim su vladali Krčki knezovi usp. G. RAVANČIĆ, "Urban Settlements (*oppida*) of Vinodol under the Rule of the Counts of Krk: Topographical Situation and Local Organization within the Feudal Manor", str. 201-207.

sku važnost koju je Visoko imalo u srednjem vijeku. Štoviše, prema sačuvanim izvorima lako se može vidjeti kako su Visoko i njegovo podgrađe najčešće odredište trgovaca. Veliki dio karavana koji odlazi prema središnjoj Bosni uglavnom završava u Visokom. Činjenica da su Dubrovčani u njemu imali snažnu naseobinu tijekom dvadesetak godina također govori o gospodarskoj važnosti Visokog.⁴⁶ Na temelju toga moglo bi se zaključiti kako se Visoko, barem od kraja 14. stoljeća, razvilo u snažan gospodarski centar. Štoviše, uzimajući u obzir da naselja u okolini Visokog nisu bila udaljena više od jednoga dana hoda, može se zaključiti i to da je Visoko bilo uključeno u lokalnu razmjenu. Kao što je već naglašeno pisani izvori ne spominju ostala mjesta, što opet, u konačnici, može ići u prilog tvrdnji o Visokom kao središtu lokalne razmjene, jer su i naselja u okolini morala biti osigurana s robom.

Uzimajući u obzir sve navedeno može se izvesti sljedeći zaključak. Tijekom srednjega vijeka Visoko je postalo mjesto u kojem su se razvile vrlo važne centralne funkcije. Među navedenim funkcijama posebno se ističe ona gospodarskoga karaktera, što je ponajprije posljedica sačuvanih vrela. Od ostalih funkcija izdvaja se političko-administrativna, jer je Visoko tijekom vremena postalo sjedište bosanskoga vladara ali i mjesto održavanja sabora. Arheološki ostatci crkve, te postojanje, po svemu sudeći dva franjevačka samostana, a moguće je i sjedište biskupije, upućuje na to da je Visoko postalo i vrlo važno središte kultno-religijskih funkcija. Na temelju ruševina okolnih naselja može se zaključiti kako je Visoko s njima dijelilo vrlo važnu obrambenu funkciju. "Pretek važnosti" navedenih funkcija koje su se razvile na području Visokog i njegova podgrađa tijekom srednjega vijeka, utjecale su na to da njegovu urbanu sredinu izdvoje u odnosu na agrarno okruženje.

---

46 D. KOVAČEVIĆ, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, 66-69, 78; D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, str. 66-70.

GORAN MIJOČEVIĆ

University of Mostar
Faculty of Humanities and
Social Sciences
E-mail: goran.mijocevic@ff.sum.ba

Original scientific article
Received: 28 February 2020
Accepted: 10 June 2020

Development of urban settlements in the Kingdom of Bosnia - case study Visoko

Summary

The article seeks to show development of the urban settlement in the area of medieval Visoki and its suburb which is known as Podvisoki. It tracks development of the settlements in the period from the 13th to 15th century. In the mentioned period Visoko became one of the most important centers of the Kingdom of Bosnia. In the first three decades of the 15th century the settlement reached the peak of its development not only in the economic and social sense but also political since Bosnian rulers built their palace in Visoko and stayed there from time to time. Overview of the urban development of Visoko is observed through the well-known theory of central settlements or theory of centrality, for which it can be said that it has been neglected in the Bosnian-Herzegovinian medieval studies. Special emphasis is put on the importance of spatial distribution of settlements in the vicinity of Visoko, as well as on the importance of certain social functions which were developed in Visoko and set it apart from the environment as the urban place.

Keywords: Middle Ages; Visoko; urbanization; theory of centrality.